

ВІДГУК

офіційного опонента

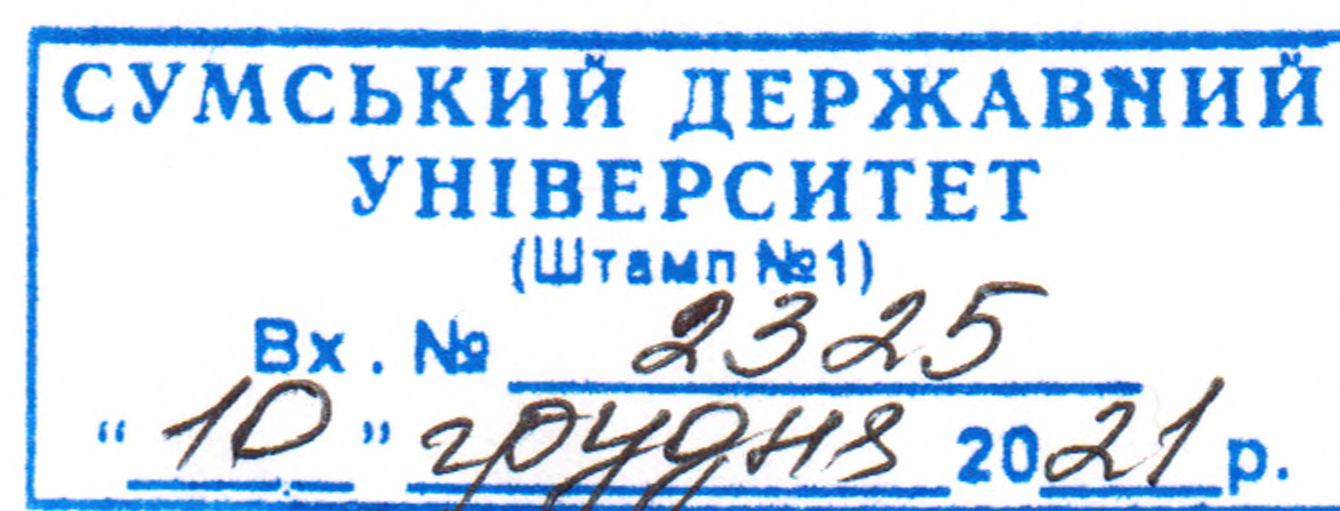
докторки економічних наук, професорки Поліщук Євгенії Анатоліївни на дисертаційну роботу Козлова Дмитра Валерійовича на тему: «Обґрунтування економічного інструментарію сталого розвитку підприємства машинобудівної галузі», яку подано для захисту у спеціалізованій вченій раді Д 55.051.01 у Сумському державному університету на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)

1. Актуальність теми дослідження

Тенденції імплементації базових принципів сталого розвитку в Україні відповідають світовими тенденціями та мають на меті задовольнити потреби нинішнього покоління, не заподіюючи шкоди довкіллю, та не ставлячи під загрозу майбутні покоління задовольняти їх власні потреби. Зокрема, на законодавчому рівні прийнято Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року, що обумовлює чітке дотримання економічних, екологічних та соціальних критеріїв ефективності функціонування як адміністративних, так і господарських суб'єктів.

Завдана шкода екологічного, соціального, економічного характеру господарюючими суб'єктами проявляється у вигляді екстерналій як небажаних та незапланованих витрат, що виникають в результаті господарської діяльності підприємства з однієї сторони та мають безпосередню дію на іншу сторону, котра не виступає безпосереднім учасником такої діяльності. Машинобудування є важливим сектором економіки України, у якому працює близько 5 тис. машинобудівних підприємств, створюючи робочі місця для близько 20 % зайнятих українців. Екстерналії є одним із елементів, який варто враховувати при забезпеченні сталого розвитку машинобудівних підприємств. Негативні екстерналії потрібно інтерналізувати за допомогою відповідного економічного інструментарію сталого розвитку для зменшення негативного ефекту впливу на життя суспільства та місцевих громад.

Інструменти забезпечення сталого розвитку мають належне застосування в принципах та стратегіях управління сталим розвитком підприємств загалом та машинобудівних підприємств зокрема. Зважаючи на це, дисертація Козлова Дмитра Валерійовича є актуальною та має важливе теоретичне та практичне значення.

2. Ступінь обґрунтованості та достовірності положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Аналізуючи зміст дисертаційної роботи, автореферату та наукових праць автора, варто відзначити, що основні наукові положення винесені на захист є обґрунтованими та аргументованими. Авторські наукові результати, висновки та рекомендації отримано за результатами глибокого опрацювання фундаментальних положень економічної теорії, концепцій менеджменту, теорії державного управління економіки, сучасної теорії сталого розвитку, економіко-математичного моделювання, економічного аналізу, теорії маркетингу, економіки підприємства, праць зарубіжних та українських учених з питань сталого розвитку та аналізу економічного інструментарію машинобудівних підприємств.

Заслуговує на увагу охоплення автором аналітичної інформації із провідних світових та вітчизняних баз даних та інформаційних ресурсів, зокрема: бази даних Організації економічного співробітництва та розвитку, Європейського статистичного офісу, Світового банку, Міжнародного валютного фонду, Міністерства економіки України, Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, Державної служби статистики України, публічної звітності машинобудівних підприємств.

У своїй роботі дисертантом було використано сучасні методи наукового дослідження, а саме: діалектичний метод; бібліометричний та компаративний аналізи (для виявлення змістовних закономірностей до розвитку категоріального та понятійного апарату економічного інструментарію сталого розвитку; трендовий аналіз (при дослідженні зміни динаміки інтересу суспільства до економічного інструментарію); метод інтерференції та системний аналіз (для встановлення міждисциплінарних зв'язків у сфері інтерналізації екстерналій); класифікаційний аналіз (для проведення класифікації типів економічного інструментарію); регресійний аналіз (при визначенні впливу означених індикаторів сталого розвитку на отриманий прибуток або збиток підприємств); експертний метод Дельфі із урахуванням коефіцієнту конкордації Кендела (при розрахуванні впливу екстерналій на рівень отриманого прибутку або збитку підприємств); метод узагальнення (для проведення систематизації державних і ринкових інструментів сталого розвитку). Для проведення емпіричних розрахунків автором було здійснено компаративний та бібліометричний аналіз, використовуючи програмний продукт VOSviewer, версія 1.6.17, регресійний аналіз при використанні інструментарію Stata, версія 16.0 та трендовий аналіз, використовуючи сервіс Google Trends.

Необхідно позитивно відмітити той факт, що автор дослідження для вирішення поставлених завдань використовує саме комплексний підхід щодо

подальшого удосконалення економічного інструментарію забезпечення сталого розвитку на прикладі машинобудівних підприємств для досягнення Цілей сталого розвитку та прибутковості підприємств, а також при поглибленні науково-методичних положень та практичній реалізації засобів інтерналізації негативних екстерналій, використовуючи державні й ринкові інструменти.

Достовірність основних наукових положень, висновків та рекомендацій дослідження підтверджено публікаціями у наукових фахових виданнях України, які входять до міжнародних наукометричних баз даних та зарубіжних періодичних виданнях. Результати дослідження доповідалися та обговорювалися на міжнародних та вітчизняних науково-практичних конференціях.

Дисертаційна робота має пряме узгодження з науково-практичними дослідженнями Сумського державного університету, що відображено в наступних науково-дослідних темах:

- «Фундаментальні основи фазового переходу до адитивної економіки: від проривних технологій до інституційної соціологізації рішень» (№ д/р 0121U109557) при врахування позитивних та негативних екстерналій машинобудівного підприємства для забезпечення сталого розвитку;

- «Методологічні основи забезпечення інституціонально-економічної стійкості підприємства» (№ д/р 0119U102422) при розробці економічного інструментарію стимулювання прибутку машинобудівних підприємств.

3. Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження

Наукова новизна полягає в удосконаленні економічного інструментарію забезпечення сталого розвитку машинобудівних підприємств для досягнення Цілей сталого розвитку та забезпечення прибутковості машинобудівних підприємств, поглибленні наукових засад інтерналізації негативних екстерналій. Серед найбільш важливих пунктів наукової новизни варто виділити такі:

- удосконалено науково-методичні положення щодо обґрунтування результативності економічного інструментарію забезпечення сталого розвитку машинобудівних підприємств, у яких на відміну від існуючих поглиблено класифікаційне наповнення державних та ринкових інструментів сталого розвитку, обґрунтовано їх вплив на досягнення Цілей сталого розвитку затверджених в Порядку денному на період до 2030 року і проведено емпіричну оцінку на основі розроблених регресійних моделей їх впливу на такі Цілі сталого розвитку як «Гідна праця і економічне зростання» «Індустріалізація, інновації, інфраструктура» (сторінки 8-9 автореферату і сторінки 121-124 дисертації, додаток Б);

– поглиблено науково-методичні положення щодо визначення грошового виміру позитивних та негативних екстерналій як об'єкту застосування економічного інструментарію сталого розвитку машинобудівних підприємств, у яких на відміну від існуючих проведено розподіл позитивних на негативних екстерналій за відповідними статтями звітності машинобудівних підприємств; проведено зіставлення сутнісного наповнення екстерналії та отримувача; враховано взаємозв'язки машинобудівних підприємств з іншими ключовими стейкхолдерами (підприємствами-партнерами, працівниками, державою), котрі отримують вигоду від позитивних екстерналій функціонування машинобудівних підприємств, або навпаки зазнають збитків від негативних екстерналій (сторінка 10 автореферату і сторінки 125-130; 134-135 дисертації);

– розвинуто науково-методичні положення обґрунтування економічного інструментарію забезпечення сталого розвитку машинобудівних підприємств, у яких на відміну від існуючих враховано значущість, напрямок і силу впливу фінансово-економічних, соціальних, екологічних і балансових індикаторів сталого розвитку на прибуток машинобудівних підприємств для досягнення балансу між цілями сталого розвитку та економічною ефективністю господарської діяльності, шляхом мінімізації негативних та максимізації позитивних екстерналій у межах інвестиційного, соціального, еколого-економічного і внутрішньогосподарського каналів управління (сторінка 11-12 автореферату, сторінки 134-137 дисертації);

– набули подальшого розвитку науково-методичні положення дослідження еволюційного становлення економічного інструментарію забезпечення сталого розвитку, у яких на відміну від існуючих при дослідженні трендової динаміки зміни дослідницького інтересу до економічного інструментарію забезпечення сталого розвитку використано інструментарій Google Trends, а для обґрунтування точок біфуркації співпадіння зростання громадської зацікавленості та суспільно-економічних трансформацій використано метод інтерференцій (сторінка 5-6 автореферату і сторінки 82-85 дисертації);

– поглиблено теоретичні положення виявлення сутнісних закономірностей у розвитку категоріально-понятійного апарату економічного інструментарію забезпечення сталого розвитку, у яких на відміну від існуючих застосовано бібліометричний та компаративний (co-occurrence) аналізи для проведення кластеризації дослідницького ландшафту за кількістю, силою, тісністю зв'язків, встановлено перспективні міждисциплінарні предметні області дослідження і виявлено найбільш релевантні інструменти забезпечення сталого розвитку. За об'єкт застосування при проведенні аналізу використано словосполучення «інтерналізації екстерналій» як економічного інструменту сталого розвитку та «екстерналії сталого розвитку» (сторінка 5, 6 автореферату і сторінки 69-73 дисертації);

– поглиблено наукові положення формування стратегії управління машинобудівним підприємством, у котрих на відміну від існуючих враховано виявлення тенденцій виникнення екстерналій на машинобудівних підприємствах, Цілі сталого розвитку та диверсифікацію управлінського інструментарію за етапами життєвого циклу продукції (сторінка 13 автореферату і сторінки 137-146 дисертації; додаток В).

4. Теоретичне та практичне значення дисертаційної роботи

Теоретичне значення дисертаційної роботи полягає у напрацюванні методичних засад дослідження еволюції розвитку та теоретичних засад виявлення змістовно-контекстуальних закономірностей у розвитку категоріально-понятійного апарату економічного інструментарію в умовах сталого розвитку, в застосуванні методичного підґрунтя визначення грошового еквівалента екстерналій, який виступає як об'єкт застосування економічного інструментарію в умовах сталого розвитку на прикладі машинобудівних підприємств, у визначенні наукових засад щодо принципів формування стратегії управління підприємства, враховуючи досягнення Цілей сталого розвитку, у формуванні методичних засад вибору та подальшого дослідження результативності економічного інструментарію сталого розвитку машинобудівних підприємств.

Наведені методичні розробки та розглянуті в дисертаційній роботі практичні рекомендації можуть бути використаними органами місцевої, а також державної влади для розробки програм підтримки машинобудівної галузі та для виконання Цілей сталого розвитку, галузевими асоціаціями й машинобудівними спілками для формування стандартів застосування принципів корпоративної соціальної відповідальності, підприємствами для формування управлінських стратегій, враховуючи при цьому Цілі сталого розвитку. Практичне значення дисертаційної роботи підтверджується отриманими актами та довідками про впровадження, а саме:

– у діяльності ГО «Академія підприємництва і менеджменту України» для оцінювання ефектів позитивних та негативних екстерналій машинобудівних підприємств (довідка № 5/1 від 10 вересня 2021 р.);

– при реалізації проекту Європейської комісії «Законодавчий, економічний та соціальний перехід ЄС до сталого суспільства у межах Індустрії 4.0 та 5.0» для застосування положення взаємозв'язку машинобудівних підприємств із сталим розвитком місцевих громад України та Чехії (довідка № 14 від 25.06.2021 р.);

– у діяльності АТ «Насосенергомаш» для оцінювання результативності економічного інструментарію сталого розвитку

машинобудівних підприємств у контексті досягнення Цілей сталого розвитку (довідка № 12 від 12.08.2021 р.);

– у діяльності ТОВ «Технохім» для удосконалення економічного інструментарію сталого розвитку підприємств з урахуванням впливу фінансово-економічних, соціальних, екологічних та балансових індикаторів сталого розвитку на прибуток підприємств (довідка № 23/1 від 17.09.2021 р.);

– у діяльності ОВ НПП «Насостехкомплект» для удосконалення методичних засад формування стратегії управління машинобудівним підприємством з урахуванням Цілей сталого розвитку (довідка № 173 від 23.09.2021 р.)

Результати дисертаційного дослідження використовуються в навчальному процесі Сумського державного університету під викладання дисциплін «Економіка підприємства», «Економіка підприємництва» (акт від 20.09.2021р.).

5. Повнота викладення основних результатів дисертації в опублікованих працях

Після ознайомлення з дисертаційною роботою, авторефератом та опублікованими автором науковими працями можна зробити наступний висновок: основні положення дисертаційної роботи достатньо повно висвітлені в опублікованих за темою 13 наукових працях загальним обсягом 6,47 д. а., (особисто авторові належить 4,65 д. а.), а саме: в 6 статтях у наукових фахових виданнях України, що входять до міжнародних наукометричних баз даних, 2 статтях у наукових зарубіжних виданнях, 1 підрозділі у колективній монографії, 4 публікаціях у збірниках матеріалів конференцій.

За змістом дисертаційна робота повністю відповідає паспорту спеціальності 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). Обсяг та оформлення дисертаційної роботи, а також автореферату відповідають вимогам Міністерства освіти і науки України.

В опублікованих наукових працях дисертанта Козлова Д. В. розкривається сутність та зміст положень, задекларованих автором як таких, що містять елементи наукової новизни. У дисертації Козлова Д. В. використано лише ті результати досліджень, які були отримані ним особисто. У наукових публікаціях, виконаних у співавторстві, особистий внесок дисертанта відображено повною мірою. Кількість, обсяг і якість друкованих праць відповідають вимогам Міністерства освіти і науки України.

6. Зауваження та дискусійні положення

1. Поряд із перевагами стандартів, як «державного інструменту» (сторінка 8 автореферату, сторінки 43-54, 93-110 дисертації), варто було уточнити про які стандарти іде мова – «стандартів якості довілля» чи

«стандартів впливу на довкілля». Варто було б в тексті роботи відзначити таку особливість стандартів, як «негнучкість» і «неоперативність реакції» на зміни зовнішнього середовища і екологічних (природоохоронних) вимог зокрема. Вважаємо за доцільне включення ESG-підходів ведення бізнесу (ESG — environment, social and governance — екологічна, соціальна та управлінська стійкість) серед ринкових інструментів сталого розвитку (рисунок 1в, сторінка 6 автореферату та сторінки 83-85 дисертації) при проведенні трендового аналізу інструментарієм Google Trends щодо еволюції суспільного інтересу до економічного інструментарію сталого розвитку як одних із найбільш використовуваних і актуальних у сучасному бізнес-середовищі.

2. В цілому погоджуючись із необхідністю оцінки ефективності економічного інструментарію забезпечення сталого розвитку машинобудівних підприємств у контексті досягнення Цілей сталого розвитку та ефективності господарської діяльності (сторінки 122-123 дисертації та сторінки 8-9 автореферату), автором не досить повно розкрито стратегічне та операційне застосування результатів моделювання впливу економічного інструментарію сталого розвитку машинобудівного підприємства на досягнення Цілей сталого розвитку.

3. У тексті дисертації та автореферату «торгівля правами на забруднення» визначена, як «ринковий» інструмент (сторінки 8-9 автореферату, та сторінки 122-124 дисертації), однак, на наше переконання, він має двоїстий характер – регулювання з боку держави і можливості/інтерес економічних суб'єктів («ринок викидів»). Наведені значення чистого прибутку від додаткових капітальних інвестицій мають, скоріш за все, усереднений характер (можливо, маржинальний), оскільки не має чіткої часової і об'єктної прив'язки факторної та результируючої ознаки. Варто було б уточнити які ключові відмінності (показники, оцінки, критерії, ліміти тощо) між «стандартом якості довкілля» і «стандартом впливу на довкілля».

4. При оцінюванні грошового еквівалента економічних та соціальних екстерналій машинобудівних підприємств доцільним вбачається доповнення (таблиця 1 автореферату та сторінки 124-128 дисертації) екстерналією «економічні/ соціальні виплати від нещасних випадків на виробництві, аварій, катастроф, вимушених простоїв/локдаунів» із відповідним ваговим коефіцієнтом. Якщо припустити, що така екстерналія включена у статтю балансу (звіту) «Відрахування на соціальні заходи», тоді характер екстерналії може бути змінений, а напрям впливу є дискусійним.

5. Схвалюючи авторський підхід до впровадження стратегій менеджменту машинобудівних підприємств на основі динаміки виявлених екстерналій в умовах сталого розвитку (сторінка 13 автореферату, сторінки 128-130 дисертації), варто було б більш детально описати методичні положення

щодо визначення вагової оцінки кожної екстерналії. Зокрема, в тексті приділити більше уваги експертному методу Дельфі з урахуванням коефіцієнта конкордації Кендела – для врахування впливу досліджуваних екстерналій на рівень чистого прибутку / збитку машинобудівного підприємства.

6. В дисертаційній роботі особливе значення набуває розкриття засобів інтерналізації саме негативних екстерналій, використовуючи економічний інструментарій, в умовах сталого розвитку підприємства. Так в третьому розділі (сторінки 124-131 дисертації та сторінки 11-13 автореферату) при застосуванні трирівневого підходу, проводячи аналіз впливу екстерналій на отриманий прибуток (або збиток) та на розвиток машинобудівного підприємства загалом, визначається динаміка зміни екстерналій, відслідковуючи моменти отримання негативних екстерналій, що потребують подальшої інтерналізації. При цьому, на нашу думку, нечітко фіксується обставина виникнення позитивних екстерналій, що можна було додати у дисертаційну роботу, визначаючи роль та суб'єктність позитивних екстерналій в господарській діяльності машинобудівного підприємства.

7. Підтримуючи намагання дисертанта дослідити, як саме впливає економічний інструментарій сталого розвитку машинобудівного підприємства на досягнення Цілей сталого розвитку (сторінка 8 автореферату, сторінка 218 дисертації), слід зазначити, що нерозкритими залишаються характери причинно-наслідкових зав'язків економічного інструментарію та результатів у вигляді чистого прибутку. Варто також було б уточнити на досягнення Цілей сталого розвитку якого рівня направлений інструментарій та їх кількісне вираження (регіон, держава, підприємство), а також в яких показниках визначається результативність економічного інструментарію сталого розвитку машинобудівних підприємств. Вбачається за доцільне, що методичні засади та результати моделювання впливу економічного інструментарію сталого розвитку машинобудівного підприємства на досягнення Цілей сталого розвитку приведені в додатку В, краще було залишити в тексті самої роботи та їх ґрунтовно прописати.

Приведені зауваження в цілому носять дискусійний характер і не знижують загальне позитивне враження від роботи Козлова Д.В.

7. Загальна оцінка роботи, її відповідність встановленим вимогам.

Оцінюючи результати дисертаційного дослідження Козлова Дмитра Валерійовича на тему «Обґрунтування економічного інструментарію сталого розвитку підприємства машинобудівної галузі», відзначимо, що робота є завершеним в межах поставлених завдань, комплексним, самостійним та творчим дослідженням.

Наукова і практична цінність дисертації полягає в удосконаленні економічного інструментарію забезпечення сталого розвитку машинобудівних підприємств та поглибленні наукових засад інтерналізації негативних екстерналій за допомогою економічного інструментарію забезпечення сталого розвитку машинобудівних підприємств.

Дисертація Козлова Дмитра Валерійовича за своїм змістом відповідає вимогам Міністерства освіти і науки, що пред'являються до дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук. Дисертація відповідає спеціальності 08.00.04. – Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

Актуальність обраної тематики дисертаційної роботи Козлова Дмитра Валерійовича «Обґрунтування економічного інструментарію сталого розвитку підприємства машинобудівної галузі», обґрунтованість висновків, практичних рекомендацій, достатній ступінь наукової новизни, кількість, обсяг та якість публікацій відповідають в повній мірі вимогам пунктів п. 9, 11, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. №567 (зі змінами та доповненнями), а її автор КОЗЛОВ ДМИТРО ВАЛЕРІЙОВИЧ заслуговує присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04. – Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

Офіційний опонент:
докторка економічних наук, професорка,
професорка кафедри корпоративних
фінансів і контролінгу
ДВНЗ «Київський національний
економічний університет імені Вадима
Гетьмана»

Поліщук Є. А.

